

Figura neprijatelja: preosmišljavanje srpsko-albanskih odnosa.

Prir. Aleksandar Pavlović,
Rigels Halili, Adriana Zaharijević,
Gazela Pudar Draško,
Beograd: Beton 2015.

Isidora Stakić

Beogradski centar za bezbednosnu politiku,
isidora.stakic@gmail.com

Zbornik radova *Figura neprijatelja: preosmišljavanje srpsko-albanskih odnosa* okupio je autore iz raznih disciplina iz Albanije, Kosova¹ i Srbije oko zadatka da se – upotrebom kritičke analize dominantnih istorijskih narativa od XIX veka do kraja XX – ostvari sistematičan i studiozan uvid u srpsko-albanske odnose na Balkanu.

Ovakav relativno dubok istorijski zahvat predstavlja prvu ključnu razliku u odnosu na konvencionalne pristupe ovoj problematici. Tako je, na primer, u onim sferama civilnog društva koje se na prostorima Srbije, Kosova i u Albanije bave ovom problematikom primetna izrazita usmerenost na budućnost, sadašnjost ili blisku prošlost međusobnih odnosa. Ovo je svakako razumljivo ako se ima u vidu širi kontekst koji se prevashodno ogleda u činjenici da je srpsko-albanska saradnja danas „uokvirena“ i gotovo u potpunosti definisana procesom EU integracija. Ipak, ostaje utisak da velika većina organizacija i pojedinaca koji se bave srpsko-albanskim odnosima ne preispituju (u dovoljnoj meri) diskurs srpsko-albanskog neprijateljstva nego ga uzimaju kao istorijsku datost. Tim pre se može tvrditi da prvi deo zbornika pored akademskog poseduje i širi javni značaj, budući da se u njemu analiziraju istorijske okolnosti u kojima je diskurs prijateljstva postepeno transformisan u diskurs neprijateljstva.

Pored istorijske analize, naročito je značajna činjenica da zbornik nudi i jednako dugoročne analize medijskih predstava o Albancima u srpskoj štampi. Čitalac će tako moći da otkrije da su se identični, rasistički narativi, uz kraći prekid, održali čitav jedan vek. Stereotipi o Albancima kao divljim, iracionalnim, necivilizovanim, inherentno nesposobnim za razvoj, o Albancima kao plemenu kojim neko drugi mora da vlada, pojavljuju se u istom obliku kod srpskih intelektualaca sa početka 20. i sa početka 21. veka. Kao ilustraciju ovde možemo navesti kratak odlomak iz srpske štampe koji je citiran u zborniku: „To plemensko društvo bez spomenika materijalne kulture robuje svojim atavizmima i nagonima. Albanci se moraju osloboditi tog usuda jer im niko neće dozvoliti da naprave plemensku državu bez zakona i veza sa Beogradom“ (str. 343). Naizgled bi nam se moglo učiniti da je posredi citat sa kraja 19. ili početka 20. veka, međutim ovo je napisano 2004. godine. Upravo na ovaj način autori razotkrivaju zastrašujući apsurd u kome savremeni srpski intelektualci, političari i ostale javne ličnosti koji

---

¹ Ova odrednica je u skladu sa Rezolucijom 1244 i neutralna je u pogledu statusnog rešenja kosovskog pitanja.

govore o navodnoj nesposobnosti Albanaca za civilizaciju i razvoj, ostaju potpuno nesvesni sopstvene nesposobnosti da se razvijaju – njihova misao je i dalje u istom mestu gde je bila pre sto godina.

S obzirom da je zbornik suviše obiman da bi se u ovom formatu komentarisali svi tekstovi, pa čak i sve celine, osvrnula bih se detaljnije na tekstove „Zajednica rasposedovanih: Ženska mirovna koalicija“ i tekst „Srpsko-albanski odnosi u socijalističkoj Jugoslaviji: protesti na Kosovu i teret sistemske legitimizacije.“ Razlog za ovakvo fokusiranje prikaza vidim u tome što sam u pomenutim tekstovima prepoznala u izvesnom smislu *ključ* za čitanje mnogih drugih radova na temu srpsko-albanskih odnosa, ali i ključ za tumačenje nacionalističkih politika uopšte. Ova dva teksta ukazuju na dve dihotomije, ili možda bolje rečeno uspostavljaju dve ose. Jedna je osa ljudi – teritorija, a druga nacionalno, s jedne strane, i socijalno-klasno, s druge.

Što se tiče ose ljudi – teritorija, tekst Adrijane Zaharijević suprotstavlja pojmu zajednice definisane teritorijom odnosno posedovanjem, zajednicu ‘rasposedovanih’ koju definiše „radikalna ljudskost“. Više je nego očigledno, tvrdi Zaharijević, da su zvanične politike, kada je reč o pitanjima srpsko-albanskih odnosa, utemeljene u principu teritorijalnosti i obeležene sakralizacijom teritorije kao poseda. Dakle, teritorija, i to ne samo ona definisana administrativnim linijama, već prvenstveno ona „natopljena našom krvlju i obeležena našim znakovima pamćenja“ (str. 454) služi kao osnov za formulisanje i vođenje politike, i osnov za definisanje identiteta. Ovakva politika vođena logikom poseda, kako ističe autorka, nužno vodi „diferencijalnoj alokaciji ljudskosti“ (str. 453). Ovaj koncept diferencijalne alokacije ljudskosti vrlo precizno reflektuje isuviše dobro poznatu politiku dehumanizacije Drugog. Tekst Adrijane Zaharijević je važan zbog toga što ukazuje na potrebu stvaranja alternativnih zajednica, i dozvoljava mogućnost da i država sama postane takva vrsta zajednice – egalitarnija, inkluzivnija i bolja za građanke i građane. Drugim rečima, da se država odvoji od onog kraja ose na kome je teritorija zamišljena kao sveti posed, i pomeri ka ljudima.

Što se tiče druge ose, nacionalno vs. socijalno-klasno, autori teksta o protestima na Kosovu za vreme SFRJ (Ivković, Petrović Trifunović i Prodanović) analiziraju diskurzivnu redukciju socijalnih protesta na njihovu nacionalno-identitetsku dimenziju, koju je jugoslovenska politička elita sprovođila od 1968. do kraja 80-ih godina. Ta

diskurzivna redukcija se sastojala u tome što su društveno-ekonomski zahtevi protesta ignorisani kao takvi, dok su u prvi plan isticani identitetski odnosno nacionalni, i ta redukcija je bila posledica nesposobnosti elita da reše strukturne ekonomske probleme. Dakle, iskustvo nepravde, kao uzrok protesta na Kosovu, kroz medije je formulisano u nacionalnom ključu, i protesti su predstavljani kao pobuna albanskih nacionalista. Kako ukazuju autori teksta, alternativa je bila da se nezadovoljstvo formuliše progresivnim rečnikom solidarnosti i socijalne pravde, odnosno da se o protestima govori kao o pobuni ekonomski obespravljenih. Ovaj tekst se pokazuje važnim zbog toga što osvetljava način na koji nacionalističke elite stiču podršku ekonomski i socijalno ugroženih slojeva stanovništva. Naime, privilegovane grupe putem diskurzivnih strategija preusmeravaju nezadovoljstvo sa stvarnog krivca (odnosno sa samih elita) na etnički Drugog. Takođe, važnost teksta se ogleda i u tome što, istina indirektno ali veoma jasno, ukazuje na to da definisanje u etničkom ključu nije nikakva prirodna nužnost već društveni konstrukt ili, još bolje rečeno, ideologija na delu. Naravno, ovo nije jedini tekst u zborniku koji ukazuje na ulogu elita u proizvodnji neprijateljstva, ali njegova bitnost leži u činjenici da ne govori samo o diskurzivnoj konstrukciji etnički Drugog, nego i o diskurzivnoj *redukciji* antagonizma, odnosno ignorisanju socijalno-klasne dimenzije konflikta.

Na to ignorisanje socijalno-klasnih aspekata ukazuje još nekoliko tekstova u ovom zborniku, poput teksta Saše Čirića o savremenoj kosovskoj i albanskoj književnosti i o konstruisanju politički i etnički Drugog. Autor kaže: „Najmanje je prisutan socijalni drugi, odnosno narativ ili lirski diskurs o siromaštvu, klasnim sukobima ili o tranzicionom kapitalizmu“ (str. 370). Takođe, tekst Ane Birešev koji govori o medijskim diskursima o srpsko-albanskoj kulturnoj saradnji pokazuje da ovim poljem dominiraju diskursi koji su ili elitistički, ili teže ka tome da umetnost predstave kao apolitičnu odnosno autonomnu u odnosu na društveno-političku stvarnost, ili su fokusirani isključivo na simboličko polje, pre svega na dekonstrukciju mitova. Tek jedan diskurs, koji autorka navodi kao četvrti, političku elitu proizvodi u primarnog Drugog i naglašava antagonizam na liniji „običan“ narod – političari.

Na kraju, vredi se vratiti na prvi tekst zbornika *Figura neprijatelja* autora Aleksandra Pavlovića koji ističe dva odgovora na pitanje kako afirmisati odnosno re-afirmisati politiku srpsko-albanskog prijateljstva, ili, preciznije, na kojim vrednostima

graditi politiku prijateljstva. Ta dva odgovora koja se navode u tekstu su sa početka 20. veka, ali se oni mogu razmatrati i u savremenom kontekstu. Jedan odgovor je izgradnja prijateljstva na zajedničkim tradicionalnim vrednostima srpskog i albanskog naroda, kao što su junaštvo, čast i hrabrost, dok je drugi odgovor povezivanje i saradnja na temelju socijaldemokratskih i drugih

levih načela. Kako je koncept zajedničkih tradicionalnih vrednosti nedovoljno inkluzivan i nedovoljno egalitarian da bi poslužio kao osnov politike prijateljstva, čini se da odgovor treba tražiti u insistiranju na zajedničkim socijalnim i ekonomskim interesima pripadnika različitih nacija i, pre svega, u dekonstrukciji ideje o prirodnosti etničkih podela.